

Stadhouder Power Scale

Leerlingen onderzoeken de macht van de stadhouder

Met de *Stadhouder Power Scale* onderzoeken de leerlingen welke stadhouder het machtigst was. Het is een uitgebreide opdracht die als examentraining gebruikt kan worden of in afgeslankte vorm in de klas. De *Stadhouder Power Scale* geeft een samenvatting van een groot deel van het examenonderwerp *De Republiek in een tijd van vorsten*.

Daan Schuijt is
redacteur van Kleio.

Het examenonderwerp beslaat de periode 1477 tot 1702. Al die tijd zijn er stadhouders geweest. In 1568 neemt Willem van Oranje de leiding in de opstand tegen de Spaanse vorst. Ineens verandert het karakter van het ambt van stadhouder. Als blijkt dat de opstand geen kortstondige bevlieging is, zijn de gewesten gedwongen na te denken over de staatkundige status en vorm.

Ander perspectief

Terwijl de gewesten vooral oog hebben voor de privileges die zij vaak al in de middeleeuwen van een landsheer verkregen hebben, heeft de stadhouder doorgaans een ander perspectief. De Oranjes hebben hun familienaam als soeverein in een klein gebied in Frankrijk hoog te houden. Daarnaast speelt

het calvinisme een belangrijke rol in hun overwegingen. Ten slotte moeten zij de gewesten proberen eensgezind te laten opereren in de strijd tegen de Spanjaarden en in verband hiermee bondgenootschappen met buitenlandse machthebbers aangaan. Wanneer de Tachtigjarige Oorlog is afgelopen en er geen leiding aan de strijd meer hoeft gegeven te worden, moet de stadhouder zijn taak als het ware opnieuw uitvinden.

De *Stadhouder PowerScale* gaat in op de vraag welke stadhouder tussen 1568 en 1702 het machtigst was. Dat is een weinig historische vraag, maar wel een die de context in beeld brengt waarin de vijf opeenvolgende stadhouders vanaf Willem van Oranje opereren. Deze opdracht is daarmee min of meer een samenvatting van het examenonderwerp.

De Nederlandse koe, anoniem Vlaams, 1579. De koe stelt de gewesten voor. Elisabeth geeft het dier te eten en drinken. Filips II probeert het te temmen. Willem van Oranje melkt hem uit en de hertog van Anjou trekt aan de staart en krijgt koeienvla in zijn hand.

Enkele gebeurtenissen uit de levensloop van Willem van Oranje

1. Op 20 juni 1572 benoemt Oranje de populaire geuzenleider Willem van der Marck, heer van Lumey tot waarnemend stadhouder in het zuiden van Holland. Begin juli 1572 neemt Van der Marck in Gorinchem 17 monniken gevangen. Als de Staten van Holland protesteren, dreigt hij de monniken op gruwelijke wijze om het leven te brengen.
2. In maart 1573 schrijft Oranje een brief aan zijn broer Lodewijk. Hij beschrijft de houding van de stedelijke overheden en zegt dat het lijkt alsof men walgt van de oorlog en op slappe wijze zijn plicht doet. Veel steden maken bezwaar tegen het opnemen van een garnizoen waartoe Oranje hen verplicht.

Links: Frederik Hendrik van Oranje (1584 – 1647)
Hieronder: De invloedrijke kardinaal Richelieu (1585 – 1642)

Weegschalen en gewichtjes

Om een antwoord op de vraag te geven wie de machtigste stadhouder was, zijn er twee dingen van belang: je moet weten hoe je macht meet en je moet deze resultaten met elkaar kunnen vergelijken. Bij deze opdracht krijgen de leerlingen van iedere stadhouder een levensloop. Om ze met elkaar te kunnen vergelijken, letten we telkens op dezelfde dingen (categorieën):

- Welke taken en bevoegdheden heeft de stadhouder? (taken en bevoegdheden)
- Luisteren de vertegenwoordigers uit de gewesten en andere binnenlandse bestuurders naar hem? (gezag en overwicht)
- Behaalt de stadhouder militaire successen? (militaire successen)
- Weet de stadhouder succesvolle afspraken of bondgenootschappen met andere landen (buiten de gewesten) te maken? (bondgenootschappen)
- Verwerft de stadhouder door zijn huwelijk(en) meer macht? (huwelijken)

Om nu te bepalen hoe machtig een stadhouder precies was, maken we bij iedere stadhouder en bij iedere categorie, gebruik van een weegschaal. Per weegschaal mogen de leerlingen tien gewichtjes gebruiken: vijf ervan voor de zijde die voor vergroting van de macht staat en vijf die de macht verkleinen. Aan het einde van de opdracht zijn er voor iedere stadhouder vijf weegschaaltjes gevuld. De verdeling van de gewichtjes over de weegschaaltjes toont aan welke stadhouder op welke onderdelen machtig was of juist niet. ►

Enkele gebeurtenissen uit de levensloop van Frederik Hendrik

3. In 1624 komt in Frankrijk kardinaal Richelieu aan de macht. Om zijn binnenlandse positie te versterken, kan hij geen oorlog riskeren met de Habsburgers. Daarom sluit hij in de zomer van 1625 te Compiègne een overeenkomst met Frederik Hendrik met een looptijd van drie jaar: de Fransen zeggen financiële steun toe in de strijd tegen Spanje.
4. Bijna op zijn sterfbed koppelt Maurits zijn jongere broer in april 1625 aan Amalia van Solms. Zij is niet rijk, maar wel van goede komaf. Zij was hofdame van Elisabeth Stuart, de echtgenote van Fredrik V van de Palts en 'winterkoning' van de Bohemen. Haar vader is een zoon van Elisabeth van Nassau, de zuster van Willem van Oranje.

Willem van der Marck, heer van Lumey, de radicaal-calvinistische geuzenleider op een overwinningssprent met op de achtergrond Den Briel.

Hoe het werkt

Hoe werkt het nu met de weegschalen en gewichtjes? Gebeurtenis 1 (Willem van Oranje) hoort bij de categorie *Gezag en overwicht*. We zien dat Oranje te maken heeft met een radicaal-calvinistische geuzenleider die op eigen houtje monniken dreigt te vermoorden. We kunnen daaruit opmaken dat Oranje in deze fase van de Opstand nog geen vanzelfsprekend gezag heeft. De gebeurtenis komt op de weegschaal aan de minus-zijde. Het gewicht van het eigenhandig optreden van Van der Marck kun je bepalen door dit te vergelijken met een andere gebeurtenis uit dezelfde categorie. Bijvoorbeeld nummer 2 waarin Oranje zich beklaagt over het gebrek aan medewerking die hij van de steden

'De Oranjes hebben hun familienaam hoog te houden'

krijgt. Hij zal de steden iets in het vooruitzicht moeten stellen (lagere belastingafdracht o.i.d.). Ook hierin speelt het (nog moeizame) overwicht en gezag van Oranje mee. Uiteindelijk – al is dat niet met mathematische nauwkeurigheid vast te stellen – kost het Oranje waarschijnlijk meer moeite om de populaire geuzenleider de mond te snoeren dan enkele steden te paaien. Slimme leerlingen zullen overigens inzien dat het dwarsliggen van de steden ook te maken kan hebben met het feit dat zij hun

voorrechten verdedigden. Zelfs de leider van de opstand kan een stad niet zomaar zijn wil opleggen. In die zin heeft dit ook met *Taken en bevoegdheden* te maken.

Opschuiven in rangorde

De gebeurtenissen uit het leven van Frederik Hendrik (halfbroer van Maurits) tonen aan dat de Oranjes en de gewesten flink zijn opgeschoven in de Europese rangorde. Gebeurtenis 3 vergroot de macht van de stadhouder in de categorie *Bondgenootschappen*. Het belang ervan kun je aflezen door dit verdrag naast andere afspraken met buitenlandse machthebbers te leggen. Deze gebeurtenissen zijn terug te vinden in de volledige levensloop van Frederik Hendrik op de website. In verband met het examen is dan vooral de band met Engeland interessant. Nu sterft daar in 1625 de Stuart-koning Jacobus I en verdringen de gewesten zich om bij de nieuwe koning Karel I in het gevele te komen en steun voor de strijd tegen Spanje te vergaren. Ook deze onderhandelingen leiden tot een verdrag. Dat met Frankrijk lijkt in de jaren 1620 en 1630 toch bestendiger.

Over de categorie van het huwelijk van Frederik Hendrik zal weinig discussie bestaan. Het feit dat de stadhouder met een dame uit de adellijke 'subtop' van Europa trouwt, laat de toenemende macht van de leider van de gewesten zien.

Zoals uit de bovenstaande voorbeelden al blijkt, is dit geen opdracht die je in zijn geheel in een lesuur kunt doen. Dat heeft er mee te maken dat ik de gebeurtenissen die deel uitmaken van de levensloop vaak uitvoerig heb beschreven. Dat is het gevolg van de extreem korte stofomschrijving die bij dit thema hoort. Hoogstwaarschijnlijk hebben de leerlingen voordat ze aan deze opdracht beginnen het onderwerp (deels) bestudeerd en kunnen sommige beschrijvingen flink ingekort worden. Daarnaast nodigt de opdracht uit tot overleg en discussie tussen leerlingen. In de beschrijving op de website noem ik enkele variaties op deze werkvorm, zodat u wat flexibeler bent bij het gebruik. ■

De werkvorm Stadhouders *Power Scale* is in zijn geheel te downloaden op de site www.vgnkleio.nl

